

УДК 378.147.81`25

Іванюк Ірина Ігорівна

*Студентка Київського національного
університету культури і мистецтв*

ОСОБЛИВОСТІ КРЕАТИВНОГО ПЕРЕКЛАДУ ЛІРИЧНИХ ТВОРІВ

***Анотація.** У статті розглянуто проблеми перекладу ліричних творів, а також визначено особливості креативного перекладу ліричних творів.*

***Ключові слова:** переклад, перекладач, ліричний твір, поезія, креативний переклад.*

***Аннотация.** В статье рассмотрены проблемы перевода лирических произведений, а также определены особенности креативного перевода лирических произведений.*

***Ключевые слова:** перевод, переводчик, лирическое произведение, поэзия, креативный перевод.*

***Summary.** The article is told about the problems of translation of lyrical texts, also is open the specifics of the creative translation of lyrical texts.*

***Keywords:** translation, translator, lyric text, poetry, creative translation.*

Актуальність дослідження. Переклад ліричних творів для перекладача, як правило, являє собою складне завдання. Суворі обмеження, що накладаються на ліричні твори, у силу специфіки самого жанру, необхідність передати в перекладі не тільки зміст, але й ритміко-мелодійну й композиційно-структурну сторону оригіналу, залежність ліричного твору від особливостей мови, якою він написаний, – все це робить переклад лірики однією з найбільш важких сфер перекладацької діяльності.

Наразі багато дослідників, говорячи про переклад ліричних творів, звертають увагу на креативний переклад. Водночас, здійснюючи

креативний переклад, професійний перекладач повинен мати належну комунікативну компетентність і творче мислення, адже неправильна інтерпретація, технічний переклад ліричних творів можуть спотворити їх зміст, здійснити хибний вплив на читача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам перекладу ліричних творів присвячені праці Н. Неборсиної, М. Дудченка, А. Пернінової, К. Савицького, І. Кукуленко-Лук'янець та ін. Вказані науковці доводять, що креативний переклад потребує помірності та балансу у використанні перекладацьких технік та засобів.

Мета статті: визначити особливості креативного перекладу ліричних творів.

Виклад основного матеріалу. Ліричний твір, як і будь-який інший, є носієм певної інформації, яка виразно поділяється на два принципово різних підвиди: значеннєву й естетичну. Значеннєва інформація (відбиття у свідомості читача якоїсь референтної ситуації), у свою чергу, поділяється на два види: фактологічну й концептуальну. Фактологічна інформація – це повідомлення про певні факти і/або події, які мали, мають, або будуть мати місце в реальному або вигаданому світі. Така інформація присутня в кожному творі. Однак будь-який ліричний твір включає в себе, крім поверхневої фактологічної інформації, іще й глибинну концептуальну значеннєву інформацію, що є набагато важливішою за факти і події. Це авторське бачення того, яким є цей світ або яким він повинен або не повинен бути [2, с. 67].

Водночас, ліричний твір, крім власного змісту, містить ще цілий інформаційний масив, який узагальнено позначають терміном «естетична інформація». У ліриці естетична інформація часто превалює не тільки над фактологічною, але й над концептуальною інформацією. Тому передача естетичної інформації – це головне завдання перекладача у роботі з ліричним твором.

Наразі кожен перекладач сприймається посередником, який одну мову «перетворює» на іншу. В той же час, кваліфікований перекладач вкладає певну частку креативу в свій переклад, перетворюючи таким чином роботу над аутентичним матеріалом в творчий процес. Це саме той факт, що є доречним при перекладі ліричних творів. Ключем, за допомогою якого досвідчений перекладач вирішує найбільш поширені проблеми перекладу, є творчість [9, с. 17].

Текст оригіналу ліричного твору – це система знаків, свого роду код, що відображають буття. Для читача текст-код є завданням, яке йому слід вирішити. Слово, речення, абзац поетичного тексту – це інформаційні елементи коду. Процес читання ліричного твору – це декодування, "упізнавання відомого", вилучення з невідомого нової інформації, здатної до регулювання діями; зливання чужого досліду з показниками власного. У цьому полягає механізм відображення і породження власного сенсу: вихідні ідеї автора вмикають у роботу генерування смислового поля читача, який самотужки, силами своєї інтуїції створює контекст – власну картину подій [4, с. 301].

Текст (синтез думок, почуттів, образів) – інформаційно-енергетичне утворення, що конструює й породжує в людині нескінчену низку виявів предмета чи явища й регулює її дії та вчинки. Процес читання поетичних творів не є розвагою або дозвіллям, адже людині не є чужим душевне страждання, суд над собою, оцінювання себе, перевтілення й сприйнятливості. Поетичний образ, сприймаючись читачем, оживляється: у ньому міститься щось інше й дещо більше, ніж те, що сприймається, і те, що було в досвіді читача. Текст не лише повідомляє вже готову думку; вона, включаючись у власне мислення людини, його вдосконалює. Тому читання поетичних творів є джерелом задоволення, переживання деякої спільності, саморозвиток, який допомагає пізнати себе, знаходити в собі співчуття, огиду, суперечливості, презирство чи захват; пережити в собі тисячі чужих

життів і знайти свій власний життєвий шлях. У поетичний текст автор вкладає почуття, думки і плоди своєї уяви таким чином, щоб змусити читача відчувати й пережити усі події як його власні. Це і є поетикою – продуктом творчості [4, с. 307].

Зважаючи на вищевикладене, І. Кукуленко-Лук'янець під креативним перекладом розуміє такий переклад ліричних творів, у процесі якого зберігається як індивідуальність автора, так і проявляються особистісні, неповторні якісні характеристики того, хто перекладає [7, с. 113].

С.Ф. Гончаренко зауважує, що залежно від того виду інформації, яку перекладач прагне з максимальною точністю відтворити, можливими є три принципово різні методики перекладу одного й того самого поетичного оригіналу:

1. Філологічний переклад – це переклад ліричного твору, виконаний прозою, і спрямований на максимально повну передачу фактологічної інформації оригіналу. Цей вид перекладу – допоміжний і, як правило, супроводжується паралельним текстом оригіналу або великими коментарями. Філологічний переклад не виконує функцію поетичної комунікації, а лише з максимальною точністю передає кожну фактологічну деталь поетичного оригіналу.
2. Віршований переклад – це така методика перекладу ліричного твору, за якої фактологічна інформація оригіналу передається не поетичною, а лише віршованою мовою. Цей вид перекладу досить близький до оригіналу як відносно слів і виразів, так і відносно стилістики. Цей вид перекладу спотворює концептуальну інформацію й практично не відтворює інформації естетичної.
3. Поетичний переклад виступає таким способом перекладу ліричного твору, що передбачає спілкування між автором і читачем, за якого за допомогою віршованого тексту здійснюється одночасна передача двох'ярусної значеннєвої (фактологічної і концептуальної) і

багатошарової естетичної інформації. Тобто, головною умовою виконання перекладу ліричного твору є наявність у перекладача поетичного таланту, при якому він зможе передати всю концептуальну й естетичну інформацію, укладену в тексті оригіналу [3, с. 58].

Таким чином, поетичний переклад – це переклад ліричного твору, створеного однією мовою, за допомогою поетичного тексту мовою перекладу. Це означає, що перекладач має створити новий поетичний текст, еквівалентний оригіналу за його концептуальною й естетичною інформацією, використовуючи зовсім інші мовленнєві, а часом і віршовані форми. У цьому випадку, фактологічна інформація відтворюється тільки у тому ступені, за якого не шкодить передачі інформації концептуальної й естетичної.

В.М. Комісаров стверджує, що процес перекладу ліричного твору супроводжується рядом труднощів і проблем. До основних він відносить наступні:

1. Збереження національної своєрідності. Ліричний твір відбиває певну дійсність, пов'язану з життям конкретного народу, мова якого стала основою для втілення образів.
2. Збереження духу й часу ліричного твору. Фактор часу накладає певний відбиток на ліричний твір, і він повинен відбиватися в перекладі. З одного боку, переклад має відповідати запитам сучасного читача, з іншого боку, у перекладі необхідно створити атмосферу минулого без надмірної архаїзації.
3. Вибір між точністю й красою перекладу. Ця проблема наразі залишається невирішеною, оскільки існують різні думки щодо того, яким має бути переклад – якомога більш точним або якомога більш природно звучним. Ці труднощі викликані тим, що переклад є

відбиттям художньої дійсності оригіналу, і тому він повинен відтворювати форму й зміст оригіналу в їхній єдності [5, с. 92].

А.Л. Кораллова наголошує на обов'язковій значеннєвій еквівалентності як одній з найбільш важливих характеристик перекладу ліричного твору. Віршована форма накладає певні обмеження при перекладі, однак не можна жертвувати як змістом поетичного тексту, так і стилістичною домінантою. Якщо перекладач зосереджений на максимально близькій передачі форми ліричної поезії, то він може втратити зміст та її стилістичні особливості [6, с. 80].

Говорячи про стилістичну еквівалентність, О.І. Чередниченко зауважує, що наявність у різних мовах тих самих стилістичних категорій не означає їх функціональної адекватності. Прикладом цього служили порівняння нейтрального стилю у французькій і російській мовах, адже французький нейтральний стиль здвигнутий убік книжкового мовлення, а російський нейтральний стиль – убік фамільярної мовлення [10, с. 13].

Семантична еквівалентність текстів оригіналу й перекладу О.Л. Семеновим називається необхідною умовою здійснення процесу перекладу, вона існує не між окремими елементами цих текстів, а й між текстами в цілому, тому що інформація, яка складає семантику слова, є неоднорідною, і в ній можуть виділятися якісно різні компоненти. Узятий сам по собі, кожен з таких компонентів може бути відтворений засобами іншої мови, але нерідко одночасна передача в перекладі всієї інформації, яка утримується в слові, виявляється неможливою, тому що збереження в перекладі деяких частин семантики слова може бути досягнуто лише за рахунок втрати інших її частин. У цьому випадку еквівалентність перекладу забезпечується відтворенням комунікативно найбільш важливих (домінантних) елементів змісту, передача яких необхідна й достатня в умовах даного акту міжмовної ситуації [8, с. 104].

Для вірного визначення, як перекладати ліричний текст, перекладач повинен вибрати відповідні макро- і мікростратегії, які, фактично, і є практичними креативними техніками перекладу.

Макростратегія може бути орієнтована на текст оригіналу або на текст перекладу. А. Шольдагер пропонує використання трьох аспектів при виборі макростратегії, орієнтованої на текст оригіналу, а саме:

- орієнтир на форму і зміст тексту оригіналу;
- доведення до читача додаткової інформації;
- філологічний переклад [13, с. 71].

Для макростратегії, орієнтованої на текст перекладу, А. Шольдагер пропонує такі аспекти:

- фокусування на вплив цільового тексту;
- пошук балансу між головними учасниками комунікації;
- комунікативний переклад [13, с. 71].

Комунікативний переклад побудований таким чином, щоб читач ліричного твору не відчував, що перед ним не оригінальний текст. Мета цього типу перекладу – створити максимально природний текст на мові перекладу, оминаючи нестандартні особливості тексту оригіналу. Такий переклад забезпечує безперешкодне розуміння тексту читачем, але текст втрачає специфічні особливості стилю автора оригіналу.

Отже, якщо перекладач робить вибір на користь форми і змісту тексту оригіналу, він стає учасником комунікації, створеній автором тексту, і використовує філологічний переклад, тобто, його переклад орієнтований на текст оригіналу. І, навпаки, якщо перекладач вибирає форму і зміст тексту перекладу, він стає посередником і робить вибір на користь комунікативного перекладу [13, с. 72].

Після вибору макростратегій перекладачу необхідно визначитися з мікростратегіями, або техніками перекладу, які діють на рівні слів, виразів і речень. А. Шольдагер виділяє 12 мікростратегій/технік перекладу, а саме:

- пряма передача (передача інформації без змін);
- калькування (передача структури або дуже близький переклад);
- буквальний переклад (переклад слово в слово);
- непрямий переклад (переклад змісту);
- додавання слова (перетворення імпліцитної інформації на експліцитну);
- перефразування (переклад, близький до вільного);
- скорочення (переклад в короткій формі, який робить експліцитну інформацію імпліцитною);
- адаптація (створення культурологічного ефекту, повного або часткового);
- доповнення (додавання іще одного значення);
- заміщення (зміни в значенні);
- вилучення (вилучення певних елементів тексту);
- трансформація перестановки (перенесення частини тексту/речення в інше місце в тексті/реченні) [13, с. 76].

Е. Лофредо і М. Пертегелла, досліджуючи творчі елементи у перекладацькій діяльності, висунули теорію творчості в перекладі [12, с. 9]. Згідно цієї теорії, творчість розглядається як спонтанний процес, безпосередньо пов'язаний з певною людиною і певною свободою, яка підтримується індивідуалістичною концепцією авторства. Концепція полягає в тому, що автор вільно виражає свою думку та почуття як усно, так і письмово. За своїми функціями і за свободою автора перекладу вищезазначені техніки перекладу (за авторства А. Шолдагера) можна поділити на більш і менш креативні.

Характерною рисою деяких технік є той факт, що вони не змінюють, не додають у зміст нової інформації і не замінюють лінгвістичні або семантичні значення при перекладі з орієнтацією на текст перекладу. При такому перекладі використовуються пряма передача, калькування, прямий

переклад і непрямий переклад [13, с. 93]. І ці техніки важко назвати креативними. В той же час, решту вісім технік перекладу – додавання слова, перефразування, скорочення, адаптацію, доповнення, заміщення, вилучення і трансформацію перестановки, – можна віднести до креативних.

На думку Е.Бялек, креативність – це своєрідний привілей перекладача. Це надане йому право на певну свободу у рішеннях, прийнятих ним при виконанні перекладу. Загалом можна стверджувати, що заради збереження змісту або відтворення прагматичного ефекту перекладач може пожертвувати певною мовною формою. Тобто, йому надається можливість вибрати якийсь один варіант серед цілої гами мовних засобів – з ряду словникових еквівалентів, їх синонімів, okazіональних відповідностей. Отже, креативність можна вважати постійною складовою діяльності перекладача, тому що переклад ліричного твору без творчого підходу до тексту (тобто без розуміння усіх змістів, виражених як прямо, так і опосередковано) і без уміння балансувати між двома мовними системами й світом двох текстів – немислимий [1, с. 243].

З позиції А.Д. Швейцера, креативність перекладача має індивідуальний і градаційний характер. Креативність індивідуальна, тому що вона тісно пов'язана з особистістю перекладача – його життєвим досвідом, професійною компетентністю: мовною, перекладацькою, енциклопедичною. Креативність відрізняється також деякою градацією, тому що сам текст може створювати таку мовну обстановку, переклад якої вимагає від перекладача відмовитися від словникового еквіваленту й запропонувати власний варіант. Це вже, у свою чергу, прямо пов'язане з особливостями ліричного тексту [11, с. 87].

В.В. Клименко, говорячи про креативність у перекладі, вводить і термін – креативний перекладач. Креативний, тобто такий, який знаходить вихід у випадку зіткнення з культурно-мовним бар'єром, розшифровує зміст імпліцитного рівня тексту. В той же час, перекладач, обираючи ті або інші

мовні засоби, не повинен сходити з уторованого шляху, щоб не переступити тонку межу між перекладом і власною суб'єктивною творчістю [4, с. 316].

Висновки. Креативний переклад літературних творів – це такий переклад, у процесі якого зберігається як індивідуальність автора, так і проявляються особистісні, неповторні якісні характеристики того, хто перекладає. Водночас, творчі рішення перекладача можуть бути бажаними у випадку, якщо вони служать для еквівалентного й адекватного відтворення світу, представленого в оригіналі ліричного твору. Про небажану креативність у перекладі говорять тоді, коли переклад віддаляється від свого першоджерела аж до перекручування його змісту. Таким чином, перекладач повинен бути помірним у використанні креативного підходу та його основним завданням є знайти вдалий баланс використання усіх перекладацьких технік, що є необхідними під час його роботи. Саме професійні якості перекладача та його вміння знаходити «золоту середину» у використанні існуючих технік вважаються показником для створення вдалого перекладу.

Література

1. Бялэк Э. Замечания о языковой моде / Э. Бялэк // Конфликт в языке и коммуникации: Сб. статей. – М., 2011 – С. 241-255.
2. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В.С. Виноградов. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2011 – 229 с.
3. Гончаренко С.Ф. Поэтический перевод и перевод поэзии: константы и вариативность / С.Ф. Гончаренко – М., 2008 – 303 с.
4. Клименко В. В. Психологія творчості: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів / В. В. Клименко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 480 с.
5. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение / В.Н. Комиссаров. – М., 2002. – 296 с.

6. Кораллова А.Л. Прагматика языка и перевод / А.Л. Кораллова – М., 1992. – 197 с.
7. Кукуленко-Лук'янець І. В. Особистісно-креативний підхід у навчанні іноземної мови: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / І. В. Кукуленко-Лук'янець. – Черкаси: ПП Чабаненко, 2004. – 210 с.
8. Семенов А.Л. Основные положения общей теории перевода / А.Л. Семенов. – М.,2004. – 321 с.
9. Теорія і практика перекладу / М. Полножин, Н. Максимчук, Л. Омельченко. – К.: УМК ВО, 1999. – 96 с.
- 10.Чередниченко О. И. Лингвистические проблемы воссоздания образа в поэтическом переводе / О. И. Чередниченко, П. А. Бех. – К.: КГУ, 2001. – 67 с.
- 11.Швейцер А.Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 2008. – 215 с.
- 12.Loffredo E., Perteghella M. Translation and Creativity: Perspectives on Creative Writing and Translation Studies. – London/New York: Continuum, 2006 – 414 с.
- 13.Schjoldager A. Understanding Translation. – Aarhus: Academica, 2008 – 326 с.